
BIJZONDERE BIBLIOTHEKEN

Onderzoeksartikel

Laatst bijgewerkt: 14 maart 2024

Openbare bibliotheken zijn op veel verschillende locaties te vinden. Daaronder zijn ook bijzondere locaties, zoals op het strand, op het vliegveld of in een tankstation. Vaak gelden in deze bibliotheken andere richtlijnen voor het collectioneren en uitlenen van de materialen.

Andere bijzondere bibliotheken

Dit artikel gaat over bijzondere bibliotheken die gelieerd zijn aan openbare bibliotheken en/of POI's. Er zijn echter nog meer typen bijzondere bibliotheken in Nederland, waaronder wetenschappelijke bibliotheken, onderzoeksbibliotheken, museumbibliotheken, bedrijfsbibliotheken, religieuze bibliotheken, gevangenisbibliotheken en huisbibliotheken.

PLUSbibliotheken

Op 14 plekken in Nederland zijn openbare bibliotheken met een wetenschappelijke functie te vinden: de zogeheten PLUSbibliotheken, voorheen WSF-bibliotheken. Deze doorgaans grotere bibliotheken collectioneren wetenschappelijke literatuur op hbo+-niveau. Tot 2017 waren deze vestigingen veelal de erfgenamen van oude stadsbibliotheken met een bijzondere collectiefunctie. Tot 2019 konden alleen deze bibliotheken landelijk leveren. Vanaf medio 2019 kunnen, naar aanleiding van het gezamenlijk collectieplan en de herijking van de plusfunctie, alle bibliotheken landelijk leveren via het interbibliothecair leenverkeer (KB, 2019).

De PLUSbibliotheken zijn Tresoar (Leeuwarden), ZB Middelburg, de nieuwe bibliotheek | Stad (Almere), Centre Céramique (Maastricht), Centrale Bibliotheek (Den Haag), Bibliotheek de Witte Dame (Eindhoven), Athenaeum Bibliotheek (Deventer), Groningen Forum: Centrum (Groningen), de Bibliotheek Zuid-Kennemerland (Haarlem), OBA Oosterdok (Amsterdam), de Bibliotheek Utrecht (Utrecht), de Bibliotheek Tilburg Centrum (Tilburg), Bibliotheek Rotterdam (Rotterdam), de Bibliotheek Rozet (Arnhem).

Bibliotheek voor Varenden

Sinds het begin van de twintigste eeuw is het voor zeevarenden, binnenvaartschippers en expats mogelijk boeken te lenen bij een van de verschillende daartoe bestemde bibliotheken. Begin jaren zeventig fuseerden deze bibliotheken tot één bibliotheek voor zee- en binnenvaart. Men kon op 10 ruilpunten en 35 openbare bibliotheken in Nederland en omliggende landen boeken lenen en terugbrengen. Sinds 2004 is deze bibliotheek ondergebracht bij de Bibliotheek Rotterdam, waar men

een speciaal abonnement kan aanvragen. De uitleenregels zijn afgestemd op het mobiele schippersbestaan. De materialen zijn maximaal twee maanden te leen en kunnen worden geruild in twaalf openbare bibliotheken (Hofland, 2004; NRC, 1998).

Schoolbibliotheek

Ongeveer de helft van alle basisscholen – 3.334 locaties – werkte in het schooljaar 2022-2023 samen met de bibliotheek volgens het programma de Bibliotheek *op school* of een soortgelijk programma (Klaren & Schrijen, 2024a). In het voortgezet onderwijs werkten in het schooljaar 2022-2023 919 locaties samen met de bibliotheek. Met 292 van deze locaties (32%) is een samenwerkingsovereenkomst getekend, zoals rondom de Bibliotheek *op school* of een vergelijkbare aanpak (Klaren & Schrijen, 2024b). Veel scholen ontvangen periodiek een wisselcollectie van de lokale bibliotheek of kiezen ervoor de bibliotheek zelf te beheren. In dergelijke bibliotheken zijn boeken te vinden die kunnen dienen ter ondersteuning van de lessen, bijvoorbeeld leesboeken op het niveau van de leerlingen of informatieve boeken die passen bij de inhoud van de lessen. Vaak wordt een schoolbibliothecaris aangesteld of wordt deze taak door vrijwilligers – meestal ouders – vervuld. Boeken in schoolbibliotheken mogen vaak mee de klas in of naar huis worden genomen.

Bibliotheek in zorginstellingen

Ook in zorginstellingen is regelmatig een bibliotheek te vinden. Voor de inwoners van deze instellingen is het vaak niet meer mogelijk zelfstandig een bezoek te brengen aan de bibliotheek. De bibliotheken worden door de instellingen zelf beheerd of kunnen door middel van wisselcollecties door de lokale bibliotheek worden gevuld, waarbij rekening wordt gehouden met de leenhistorie van de instelling. Vaak bestaat een dergelijke collectie naast romans ook uit een grote hoeveelheid grootletterboeken, platenboeken, luisterboeken en muziek. Ook worden voor de oudere doelgroep soms herinneringskoffers, puzzels en spellen aangeleverd. Regelmatig worden daarnaast bijeenkomsten georganiseerd om bewoners en medewerkers informatie te geven over de mogelijkheden wanneer men niet langer in staat is zelf te lezen, bijvoorbeeld door gebruik te maken van leeshulpmiddelen. Ook kan een instelling bij bepaalde lokale bibliotheken een abonnement afsluiten om boeken te lenen voor de bewoners (o.a. KopGroep Bibliotheken, 2020; Bibliotheek De Kempen, 2024).

Minibibliotheek

De minibieb, ook wel een openbare boekenkast of boekenruilkast genoemd, duikt steeds vaker op in het straatbeeld. De website www.minibibliotheek.nl telde in januari 2024 ruim 4.500 minibiebs; de [interactieve kaart](#) van de Facebookgroep [Alle Minibiebs & Kinderzwerfboekstations in Nederland op 1 kaart!](#) zelfs meer dan 10.000. Voorbijgangers kunnen kosteloos en anoniem een boek in een minibieb zetten of eruit halen. Soms wordt de inhoud van de boekenruilkasten ook wel aangevuld met afgeschreven boeken uit bibliotheken (o.a. Bibliotheek De Lage Beemden, 2020; de Bibliotheek *op het station*, 2024).

In een onderzoek uit 2023 onder boekkopers en -leners bleek dat 14% van de boekkopers en 23% van de boekleners wel eens boeken leende uit een minibibliotheek (Nagelhout et al., 2023). Ook uit onderzoek naar 40 Nijmeegse minibibliotheken bleek dat deze veel gebruikt werden: één derde van de

nieuwe boeken was binnen een week door iemand meegenomen. Ook bleken de kastjes actief beheerd te worden: eigenaren kiezen er vaak voor om religieuze boeken, zelfpromotieboeken, verouderde boeken of vieze boeken weg te halen (Hiep, 2023).

Strandbibliotheek

Daarnaast kent Nederland enkele openbare bibliotheken op bijzondere locaties, waaronder op het strand. Hoewel deze vestigingen onder een openbare bibliotheekorganisatie vallen, hoeft men vaak geen lid te zijn om in deze vestigingen – veelal voor één dag – boeken te kunnen lenen. De eerste strandbibliotheken werden opgericht in Zuid-Holland, in Katwijk, Scheveningen en Hoek van Holland. Zij ontstonden in 2005 in het kader van de Bibliotheekvernieuwing (2001-2008), en waren bedoeld om op een verrassende manier nieuwe doelgroepen te bereiken. Al snel volgden de provincies Noord-Holland (Zandvoort, IJmuiden, Wijk aan Zee, Castricum en Egmond aan Zee) en Friesland (Makkum). Ook volgden de badplaatsen Noordwijk, Kijkduin, Wassenaar, Monster en Brouwersdam, waarmee elke bibliotheek in Zuid-Holland een strandvestiging had. In deze beginperiode werden de strandbibliotheken in Noord- en Zuid-Holland financieel en organisatorisch ondersteund door Probiblio. Sinds 2009 moeten de strandvestigingen op eigen benen staan. In 2023 kende alleen Makkum nog een strandbibliotheek.

Stationsbibliotheek

Twee bibliotheken in Nederland kennen een Bibliotheek op het station. Deze zijn te vinden in de Stationshuiskamers van Rotterdam Centraal en van Arnhem Centraal. Eerder was er ook een stationsbibliotheek op het middenperron van station Haarlem. Bij de collectionering wordt niet gestreefd naar een zo volledig mogelijk boekenaanbod, maar wordt vooral ingespeeld op de actualiteit. Alle boeken die in de top 60 van het CPNB staan, zijn bijvoorbeeld in de stationsbibliotheken te vinden, evenals boeken die veel aandacht krijgen in de media. Daarnaast zijn op de stations van Houten, Culemborg, Deurne en Utrecht Centraal Boekspots te vinden: minibibliotheken die door bibliotheken worden beheerd, waar mensen gratis boeken kunnen lenen en zelfs materiaal ter beschikking kunnen stellen (de Bibliotheek op het station, 2024).

Vliegveldbibliotheek

Sinds 2010 is op luchthaven Schiphol de eerste permanente luchthavenbibliotheek ter wereld te vinden: de Airport Library. De vestiging bevindt zich achter de paspoortcontrole. Men kan er boeken lezen en muziek luisteren. De materialen zijn niet te leen. Hoewel er ruim vijfhonderd boeken in meer dan veertig talen te vinden zijn, ligt de nadruk op de Nederlandse cultuur: men vindt er bijvoorbeeld vertalingen van boeken van Nederlandse auteurs en werken over de Nederlandse architectuur, kunst en fotografie. Deze informatie wordt ook getoond op tablets en schermen. De Airport Library is daarmee mede bedoeld om de veelheid aan overstappende reizigers te enthousiasmeren eens een langer bezoek aan Nederland te brengen (Parool, 2010a). Ook is het mogelijk om je eigen uitgelezen boeken achter te laten voor andere reizigers.

Het initiatief voor de luchthavenbibliotheek lag bij Probiblio, de openbare bibliotheken van Amsterdam, Haarlemmermeer en Delft en de Vereniging van Openbare Bibliotheken (VOB). Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) kende twee ton subsidie toe om de vestiging te realiseren. De

Airport Library is zeven dagen per week en 24 uur per dag open (Parool, 2010b). De bibliotheek wordt beheerd door Probiblio in opdracht van het Nederlands Letterenfonds, en de dagelijkse zorg voor de bibliotheek is in handen van vier gepensioneerde bibliothecarissen, de *airport librarians* (Airport Library, 2024).

Tankstationsbibliotheek

Een bibliotheekvestiging in een gebouw met ruime openingstijden zorgt ervoor dat boeken vaker op te halen en terug te brengen zijn. Dat realiseerde de Bibliotheek West-Brabant zich ook bij de opening van een vestiging in het tankstation in Dinteloord. Aanvankelijk was dit servicepunt gevestigd in een school, maar door de groei van het aantal leerlingen was daar geen plek meer. Nu zijn de boeken niet slechts één dag per week, maar negentig uur per week beschikbaar. Ook voor de eigenaar van het tankstation zijn er voordelen: die hoopt dat bezoekers niet alleen een boek maar ook een kopje koffie of een broodje meenemen. In de ruimte bevindt zich ook een leestafel (Omroep Brabant, 2021).

Bronnen

- Airport Library (2024). *Over Airport Library*. Geraadpleegd op 22-1-2024.
- Bibliotheek De Kempen (2024). *Ouderen en zorginstellingen*. Geraadpleegd op 22-1-2024.
- Bibliotheek De Lage Beemden (2020). *Creëer je eigen minibieb*. Geraadpleegd op 9-12-2020.
- De Bibliotheek op het station (2024). *De Bibliotheek op het station*. Geraadpleegd op 22-1-2024.
- Hiep, S. (2023) *'Lees me uit, geef me door'. Het aanbod en de verspreiding van boeken in minibibliotheken binnen de gemeente Nijmegen* (masterscriptie). Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen.
- Hofland, W.C.G. (2004). *Boek aan boord. De geschiedenis van de Bibliotheek voor Varenden*. Rotterdam: Bibliotheek voor Varenden.
- KB (2019). *Landelijke beschikbaarheid van collecties. Een nieuwe aanpak in het openbaar bibliotheeknetwerk*. Den Haag: KB.
- Klaren, M. & Schrijen, B. (2024a). *Bibliotheken en de samenwerking met het primair onderwijs 2022-2023*. Den Haag: KB.
- Klaren, M. & Schrijen, B. (2024b). *Bibliotheken en de samenwerking met het voortgezet onderwijs 2022-2023*. Den Haag: KB.
- KopGroep Bibliotheken (2020). *Zorginstellingen*. Geraadpleegd op 9-12-2020.
- NRC (1998). *Varenden*. Geraadpleegd op 9-12-2020.
- Omroep Brabant (2021). *Biebboeken lenen in het tankstation: 'Dit zie je echt nooit'*. Geraadpleegd op 22-2-2021.
- Parool (2010a). *Schiphol eerste luchthaven met bibliotheek*. Geraadpleegd op 9-12-2020.
- Parool (2010b). *OCW omarmt luchthavenbibliotheek*. Geraadpleegd op 9-12-2020.